

„SUNT OPTIMIST ÎN PRIVINȚA ȘANSELOR ȚĂRILOR DIN EST DE A-ȘI ARMONIZA SISTEMELE STATULUI BUNĂSTĂRII CU CELE ALE EUROPEI OCCIDENTALE.”

INTERVIU CU PROF. DR. WOLFGANG ZAPF

Sergiu Băltătescu (SB) – *Domnule profesor Zapf, sunteți, alături de Wolfgang Glatzer și Heinz-Herbert Noll, printre inițiatorii cercetărilor de calitate a vieții în Germania. Ne puteți spune în ce constă originalitatea Mișcării Indicatorilor Sociali?*

Wolfgang Zapf (WZ) – Mișcarea provine din Statele Unite, la sfârșitul anilor '60. Motivul a fost oarecum curios: ea este de fapt un efect al programului navei spațiale. Cei de la NASA se așteptau la importante schimbări sociale, dar au constatat că nu aveau date și nici metode pentru a măsura efectele scontate. Aceasta a fost originea mișcării Indicatorilor Sociali în anii '60, dar, desigur, ea a avut și predecesori. Descrierea schimbării sociale reprezintă o temă veche în științele sociale.

SB – *La un moment dat, în istoria Mișcării Indicatorilor Sociali, a apărut un reflux. Așteptările inițiale păreau să nu fi fost împlinite pe deplin de rezultatele obținute. Credeți că merită să rămânem optimiști în privința viitorului Mișcării?*

WZ – Aveți dreptate. În anii '80 a apărut un fel de resemnare. Unele dintre obiectivele Mișcării, în special cele îndreptate în direcția unei schimbări sociale planificate, au dat greș. Ironia face ca eșecul acesta să coincidă cu cel planificării socialiste. Pe de altă parte însă, avem de-a face cu câteva noi și foarte interesante dezvoltări, care dau un nou imbold cercetării din domeniul indicatorilor sociali și problemelor sociale. Un exemplu îl reprezintă pătrunderea în domeniu a marilor organizații internaționale. Astfel au apărut Programul Dezvoltării Umane, și Indicele Dezvoltării Umane, publicat în fiecare an pentru 119 țări. În al doilea rând, multe țări au dezvoltat rapoarte sociale naționale, care nu dau doar o descriere a situației din unele domenii, precum locuința, educația, familia, relațiile interpersonale, ci și o evaluare a lucrurilor care au stagnat, s-au îmbunătățit sau înrăutățit. În al treilea rând, evenimentele din '89 și după aceea, în special cele din Estul Europei, au deschis un nou domeniu de cercetare: observarea și evaluarea dezvoltării sociale. Nu în ultimul rând, utilizăm acum o nouă combinație dintre indicatorii obiectivi, care măsoară condițiile de viață, și cei subiectivi, care măsoară satisfacția, fericirea, dar și tendințele anomice, anxietatea. Sunt numai unele dintre motivele revigorării mișcării. Aș mai putea adăuga rapoartele sociale regionale. În multe orașe mari, de pildă, au fost deja publicate rapoarte sociale. Se publică, de asemenea, rapoarte sociale pentru anumite grupuri de populație, ca de pildă pentru tineret, familie, bătrâni, ca și pentru domenii precum sănătate, mediu ș.a.m.d.

SB – *Ce credeți despre capacitatea indicatorilor sociali, cum sunt cei incluși, de pildă, în Raportul Social German (Datenreport) de a inspira indicatorii sociali? Într-un articol publicat împreună cu profesorul Heinz Herbert Noll de la Universitatea din Mannheim, afirmați că cercetătorii din acest domeniu n-ar trebui să urmărească obiectivul de a influența într-un mod direct politicile sociale, pe care-l considerați prea ambițios. Dimpotrivă, dumneavoastră afirmați acolo că există posibilitatea ca, publicând în mass-media rapoartele sociale, să apară o conștientizare în rândul publicului asupra problematicii expuse, iar acesta să exercite o presiune către schimbare.*

WZ – Unul dintre punctele tari ale științelor sociale este perspectiva pe termen lung, și perspectiva istorică. Noi (**WZB** – n.n., S.B.), ca și alte grupuri, avem date pe o perioadă de peste 30 de ani. Nici un politician nu poate înmagazina în memorie schimbările petrecute vreme de 30 de ani; memoria lor acoperă timpul scurs de la ultimele alegeri și până la viitoarele alegeri. E o diferență. O altă deosebire ține de perspectiva comparativă. Științele sociale sunt prin chiar esența lor comparative. Cercetătorii compară propria țară, propriile regiuni, cu alte regiuni, întrebându-se ce se poate învăța de la ceilalți, care sunt cele mai bune practici, încercând să traseze puncte de reper, să descopere ce se poate face pentru atingerea acelorași niveluri de dezvoltare. Acestea sunt două avantaje, și totodată două mari diferențe față de spațiul politic. Ce nu putem face este să influențăm sau să decidem deciziile politice pe termen scurt. Ele rămân să se ia la alte niveluri. Dar dacă politicienii sunt sensibili și inteligenți, ei nu vor ignora rezultatele științelor sociale.

SB – *Sunteți inițiatorul unui foarte serios program, de cercetare comparativă în domeniul indicatorilor sociali, Euromodulul. Ce credeți despre viitorul acestui tip de cercetări comparative în Europa?*

WZ – Nu noi am inventat cercetarea comparativă în Europa, ci doar ne-am axat pe aspectul bunăstării, în variantele ei obiectivă și subiectivă. Cel mai important impact este, după părerea mea, să învățăm de la alte țări și să constatăm ce alte soluții au fost date problemelor similare, sau diferitelor probleme care apar în sisteme sociale aparent asemănătoare. Să luăm, de pildă, situația demografică: e diferită în țările europene. Unele state, precum Germania, se confruntă acum cu problema Vârstei a treia. Altele au populații mult mai tinere și de aceea nu au această problemă. Dar pot anticipa consecințele dezvoltărilor demografice. La fel în cazul transporturilor, sistemului de asigurări sociale ș.a.m.d. Se pot învăța foarte multe din comparații.

SB – *În România au existat și în timpul comunismului cercetări de calitate vieții. La începutul anilor '90 exista o părere foarte optimistă, în legătură cu dezvoltarea cercetării de calitate a vieții, ca și în legătură cu posibilitatea cercetărilor din domeniul indicatorilor sociali, chiar și cei subiectivi, de a inspira politica socială. Astăzi, până și o parte din promotorii acestei mișcări în România își exprimă scepticismul în legătură cu acest obiectiv. Unul dintre argumente este*

acela că nu se pot utiliza indicatori subiectivi, pentru a inspira politici, într-o situație foarte schimbătoare. Uni spun că nu ne putem baza decât pe indicatorii obiectivi. Care credeți că este locul indicatorilor subiectivi în probleme legate de politicile sociale?

WZ – Sunt, încă de la început, de partea acelor cercetători care au optat pentru o combinație între indicatorii obiectivi și cei subiectivi. Cred că adevărata problemă este combinația dintre datele la nivel micro (obiective și subiective) și cele la nivel macro. Cercetătorii produc microdate, care pot explica, de pildă, unele dintre dezamăgirile apărute în procesul transformării. Dacă demonstrezi, pe baza datelor culese la nivel micro, că există o mai mare inegalitate, o mai mare distanță între grupurile sociale, un mai mare conflict social perceput, decât ar apărea din cercetările la nivel macro, poți înțelege mai bine de ce unele dintre speranțe nu s-au îndeplinit atât de repede precum s-a crezut.

SB – *În cursul vizitei pe care ați întreprins-o la Universitatea din București și la Institutul de Cercetare a Calității Vieții ne-ați oferit o foarte interesantă prezentare cu tema „Căi diferite de modernizare”. Ați susținut acolo ideea că ar exista o nouă originalitate în acest proces de tranziție, de modernizare și schimbare. Ne puteți spune mai multe pe marginea acestui subiect?*

WZ – E vorba de domeniul teoriilor modernizării și dezvoltării. Și aici, de la începutul anilor '60, am asistat la aprige dezbateri între adepții teoriei modernizării și criticii marxiști, adepții latino-americani ai teoriei dependenței și teoreticienii sistemului mondial, toți anticapitaliști. Acum, câmpul teoretic s-a clarificat într-o oarecare măsură, o dată cu apariția teoriilor neomodernizării. Marea diferență față de începuturile teoriei este că acum vorbim despre mai multe căi de modernizare, dependente de culturile locale, de experiențele istorice, de „dependența de cale”. Aceasta este acum cea mai influentă teorie. Ea subliniază importanța tradiției, a valorificării succeselor anterioare și avertizează că nu trebuie ratat punctul central al schimbării. Acestea sunt paradigmele în câmpul teoriilor dezvoltării.

SB – *Viziunea dvs. vădește o puternică încredere în capacitatea instituțiilor de a se regenera, de a se îmbunătăți, de a inova. Există, însă, o mare preocupare în teoriile sociale și politice de azi, în legătură cu suportul social tot mai scăzut acordat instituțiilor politice. Unii autori vorbesc chiar de o prăbușire a încrederii în instituții, în democrațiile avansate. Credeți că instituțiile politice vor avea puterea de a inova, fără a avea suport popular adecvat?*

WZ – Criticii au ce spune în privința asta. Ei pot enumera scandalurile politice, pot vorbi despre corupție, pot chiar indica disoluția vechilor partide. Nu doar vechile partide comuniste au fost pur și simplu distruse, ci și, de pildă, în Italia, vechiul partid creștin-democrat, care a condus țara vreme de 30 de ani. Sau în Japonia, partidul conducător. Dar există, în multe cazuri, alternative: se formează noi partide, coaliții dintre aripi ale partidelor vechi. Deci, dacă structura instituțională fundamentală a democrației, bazată pe competiție liberă, pe economie de piață, pe sistemul de asigurări sociale, rămâne intactă, și dacă populația participă

la sporirea bunăstării, dacă grupuri însemnate numeric nu vor face obiectul excluziunii sociale, atunci avem motive temeinice de a crede în capacitatea de reformă și inovare a societăților contemporane.

SB – *Să revenim la schimbările petrecute în politicile bunăstării, în ultimii treizeci de ani. Ne puteți spune mai mult despre cazul Germaniei?*

WZ – Germania are un nivel înalt al asigurărilor sociale și o tradiție care datează încă din secolul al XIX-lea, de la reformele lui Bismarck. Dar acum avem probleme din cauza schimbării demografice, caracterizate de creșterea proporției populației vârstnice, comparativ cu cea mai tânără și activă. Deci e nevoie de o schimbare. Pe de altă parte, în Germania am fost, vreme de câțiva ani buni, martorii creșterii cheltuielilor sociale. Eu cred că indivizii și familiile trebuie să aibă mai multă inițiativă; ei nu trebuie să se bazeze numai pe ajutoarele primite de la stat. Una dintre direcțiile schimbării este să sporim proporția protecției sociale private. În viziunea mea, viitorul în privința sistemului de securitate socială aparține unui *welfare mix* dintre finanțarea privată și cea publică și, poate, serviciile furnizate de angajatori, poate chiar participări în drepturi de proprietate la locul de muncă.

SB – *Credeți că statele bunăstării din Estul Europei vor cunoaște dezvoltări similare în anii care urmează? Care credeți că este perspectiva acestor țări de a prinde din urmă sistemele similare din Europa Occidentală?*

WZ – După părerea mea, vom avea o diversitate. Unele țări vor alege modele diferite de dezvoltare a instituțiilor moderne. Dar, pe ansamblu, țările din Est au niște resurse importante: o populație bine educată, pe care o pot folosi, în special generația tânără, care poate acum călători și poate face un salt în era electronică ș.a.m.d. Dacă nu apar războaie și conflicte interne majore, ca în Iugoslavia, pot spune, pe ansamblu, că sunt optimist în privința șanselor țărilor din Est, de a-și armoniza sistemele statului bunăstării cu cele ale Europei Occidentale.

Interviu realizat de **Sergiu Bălțătescu**